

Από την «κρίσεολογία» σε μια παρεμβατική κοινωνιολογία αφύπνισης και κοινωνικής δράσης

Μηνάς Σαματάς¹

Περίληψη

Αφού απαντήσω συνοπτικά στις ερωτήσεις της *Κοινωνιολογικής Επιθεώρησης* για τα αίτια και τις συνέπειες της κρίσης στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, θα ήθελα να υπερβώ τη διογκούμενη «κρίσεολογία» που αναφέρεται ενδοσκοπικά στους ειδικούς επιστήμονες. Θεωρώ ότι η κοινωνία μας, η οποία αντιμετωπίζει τώρα, εκτός των άλλων, μια δραματική ανθρωπιστική κρίση ευρισκόμενη στα όρια της κατάρρευσης, αναμένει από εμάς τους κοινωνιολόγους και γενικά τους κοινωνικούς επιστήμονες περισσότερη έμπρακτη συνεισφορά στο ξεπέρασμα της κρίσης, πέραν της όποιας θεωρητικής μας ανάλυσης. Θα ήθελα λοιπόν να συμπληρώσω τις απαντήσεις μου σχετικά με την κρίση στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, απαντώντας και στο κρίσιμο ερώτημα «τι οφείλουμε να πράξουμε ως κοινωνιολόγοι για το ξεπέρασμα αυτής της κρίσης;» με ένα προτρεπτικό σχόλιο που συνοψίζεται στον τίτλο «από την ‘κρίσεολογία’ σε μια παρεμβατική κοινωνιολογία αφύπνισης και κοινωνικής δράσης».

Εισαγωγή

Αφού απαντήσω συνοπτικά στις ερωτήσεις της *Κοινωνιολογικής Επιθεώρησης*, θα ήθελα να υπερβώ τη διογκούμενη «κρίσεολογία» που αναφέρεται ενδοσκοπικά στους ειδικούς. Θεωρώ ότι η κοινωνία μας, η οποία αντιμετωπίζει τώρα, εκτός των άλλων, μια δραματική ανθρωπιστική κρίση, ευρισκόμενη στα όρια της κατάρρευσης, αναμένει από εμάς τους κοινωνικούς επιστήμονες περισσότερη έμπρακτη συνεισφορά στο ξεπέρασμα της κρίσης, πέραν της όποιας θεωρητικής μας ανάλυσης. Το κρίσιμο ερώτημα για μένα είναι: τι οφείλουμε να κάνουμε ως κοινωνιολόγοι και γενικότερα ως συνειδητοποιημένοι κοινωνικοί επιστήμονες για να ξεπεράσουμε την κρίση αυτή; Θα ήθελα λοιπόν καταληκτικά να απαντήσω και στο ερώτημα αυτό με ένα προτρεπτικό σχόλιο, το οποίο συνοψίζεται στον τίτλο «από την ‘κρίσεολογία’ σε μια παρεμβατική κοινωνιολογία αφύπνισης και κοινωνικής δράσης».

¹ Ο Μηνάς Σαματάς είναι Καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Διεύθυνση ηλεκτρονικής επικοινωνίας: samatas@social.soc.uoc.gr.

Η διεθνής οικονομική κρίση

Η διεθνής οικονομική κρίση, που ξέσπασε το 2008 με την κατάρρευση της Lehman Brothers στις ΗΠΑ, οφείλεται στη μετάλλαξη του καπιταλισμού σ' ένα παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, το οποίο άπληστα και ασύδοτα κερδοσκοπεί με άυλα «τοξικά» προϊόντα υψηλού ρίσκου. Πράγματι, η μετάλλαξη του βιομηχανικού καπιταλισμού σε χρηματοπιστωτικό «καζίνο-καπιταλισμό» με παρασιτικές κερδοσκοπικές δραστηριότητες χωρίς όρια και κανόνες, με παράνομη διακίνηση κεφαλαίων σε φορολογικούς παραδείσους, με μόνο κίνητρο την απληστία του κέρδους, οδηγεί σε ολοένα και μεγαλύτερες ανισότητες ανάμεσα σε χώρες, λαούς και τάξεις ως θύματα. Η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα θυσιάζονται στο βωμό της νεοφιλελεύθερης και νεοσυντηρητικής παγκοσμιοποίησης, και η κοινωνική συνοχή διασπάται στις αναπτυγμένες δυτικές χώρες με απρόβλεπτες συνέπειες (Touraine 2010).

Τα αίτια και οι επιπτώσεις της κρίσης στην Ελλάδα

Αν και συνήθως τονίζονται οι οικονομικές πολιτικές των τελευταίων ιδίως ετών ως οι κύριοι παράγοντες για την κρίση στην Ελλάδα, δηλαδή τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, το τεράστιο δημόσιο χρέος, η έλλειψη εξαγωγών και ανταγωνιστικότητας, κλπ., δεν τονίζεται εξίσου το πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκκολάφτηκε η κρίση στην Ελλάδα, και το οποίο διαφοροποιεί την ελληνική περίπτωση από τα άλλα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) που αντιμετωπίζουν την ευρωπαϊκή κρίση χρέους. Γιατί η ελληνική κρίση υπερχρέωσης και χαμηλής ανταγωνιστικότητας ήταν πρωτίστως ενδογενής και προϊόν δομικών παραγόντων που επιδρούσαν σωρευτικά από δεκαετίες, αντανakλώντας το κομματικό πελατειακό πολιτικό σύστημα της μεταπολίτευσης. Έτσι, η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση και ύφεση βρήκε την Ελλάδα ανοχύρωτη (Καζάκος 2011: 244).

Από τη διδακτορική μου διατριβή για τον «Ελληνικό Γραφειοκρατισμό» (Samatas 1986) μέχρι τις πρόσφατες αναλύσεις μου για την «κομματική νοменκλατούρα» (Σαματάς 2012) αποδίδω τη βασική αιτία της κρίσης στη μεταπολιτευτική Ελλάδα στην κομματοκρατία και στη διαπλοκή της με τα ισχυρά οικονομικά συμφέροντα. Απορρίπτοντας την γραφειοπαθολογική, δυσλειτουργική προσέγγιση, που αποδίδει την κρίση σε γραφειοπαθολογικούς παράγοντες, θεωρώ ότι το πελατειακό κομματικο-κρατικό σύμπλεγμα ή ο «γραφειοκρατισμός», δηλαδή οι δομές και οι λειτουργίες του κομματικού κράτους, ήταν αντανάκλαση του δικομματικού πολιτικού συστήματος της μεταπολίτευσης. Ο κομματικοκρατικός αυτός γραφειοκρατισμός ήταν λειτουργικός για τα διαπλεκόμενα συμφέροντα που το πολιτικό σύστημα εκπροσωπούσε, γι' αυτό και αναπαραγόταν, άσχετα αν οδηγούσε τη χώρα σε μια καταστροφική κρίση. Γι' αυτό και απέτυχαν

όλες οι εκσυγχρονιστικές μεταρρυθμίσεις, ιδιαίτερα όσες έθιγαν τα κομματικά και διαπλεκόμενα συμφέροντα.

Ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός της τελευταίας δεκαετίας, και η κρίση του δημόσιου χρέους επιτάχυναν τη σοβούσα πολλαπλή κρίση του μεταπολιτευτικού κοινωνικοπολιτικού συστήματος. Έτσι, η παρούσα οικονομική κρίση χρέους στην Ελλάδα, αποτελεί πρώτιστα πολιτική κρίση και αντανακλά τη χρεοκοπία ολόκληρου του μεταπολιτευτικού πολιτικού συστήματος της χώρας.

Θεωρώ ότι χρειάζεται πλήρης αναδιάρθρωση του φαύλου οικονομικοπολιτικού αυτού συστήματος προς όφελος των λαϊκών συμφερόντων. Στην αναγκαιότητα και τα οφέλη της ριζικής αυτής αναδιάρθρωσης για την εγκαθίδρυση ενός δημοκρατικού «κράτους πολιτών» πρέπει να πειστεί για να συμμετάσχει εκούσια ολόκληρη η κοινωνία. Διότι, αντίθετα, θεωρώ ότι η αναγκαστική παρέμβαση από τους δανειστές με συνταγές δημοσιονομικής πειθαρχίας και προγραμματών αυστηρής λιτότητας νεοφιλελεύθερων λογικών δεν αποτελούν εκσυγχρονισμό, αλλά απορρύθμιση και αποδόμηση κάθε έννοιας κράτους πρόνοιας και εργασιακών δικαιωμάτων.

Η «κρίση διαχείρισης της κρίσης» από ανίκανες πολιτικές ηγεσίες, οι οποίες προκάλεσαν και προσκάλεσαν την από τα έξω και από τα πάνω αναγκαστική τριμερή παρέμβαση των δανειστριών χωρών, μας επέβαλε μια πειθαρχική ισοπεδωτική μεταρρύθμιση και συρρίκνωση του κράτους, που εξυπηρετεί κυρίως δημοσιονομικούς στόχους και την αποπληρωμή του χρέους, παραγνωρίζοντας τους προφανείς κινδύνους για την κοινωνική συνοχή και το μέλλον της δημοκρατίας στην Ελλάδα.²

Οι κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης στην Ελλάδα

Σίγουρα η πολυδιάστατη κρίση και η επακόλουθη ύφεση, ανεργία και αναγκαστική φτωχοποίηση του ελληνικού βιοτικού επιπέδου έχει επηρεάσει όλα σχεδόν τα κοινωνικά στρώματα και πεδία και έχει οδηγήσει την ελληνική κοινωνία σε μια σοβαρή ανθρωπιστική κρίση, η οποία θα πρέπει να ενδιαφέρει περισσότερο εμάς τους κοινωνικούς επιστήμονες. Και βέβαια υπάρχει ένα τμήμα της οικονομικής ολιγαρχίας και κομματικής νομενκλατούρας που μπορεί ακόμη να στηρίζεται στο συσσωρευμένο πλούτο τους, προφυλαγμένο σε εξωχώριους φορολογικούς παραδείσους. Όμως τα μεσαία κρατικοδίαιτα και μη στρώματα αποδυναμώνονται πλήρως και τα

² Υπάρχουν βέβαια και διαφορετικές απόψεις όπως αυτές που υποστηρίζει ο Π. Ιωακειμίδης (2012) ότι: «η δανειακή σύμβαση δεν προσφέρει μόνο τους χρηματικούς πόρους για την κάλυψη των ελλειμμάτων και την εξυπηρέτηση του χρέους, 'προσφέρει' επίσης τον εκσυγχρονισμό/εξευρωπαϊσμό του ελληνικού μορφώματος έστω με βίαιο και εξαναγκαστικό τρόπο. Και αυτό ακριβώς συνιστά την κύρια ευεργετική συνέπεια της κρίσης». Επίσης, για τον Π. Καζάκο (2011: 24) τα θετικά του Μνημίου υπερσχύουν των αρνητικών.

οικονομικά αδύναμα στρώματα εξαθλιώνονται ταχύτατα. Οι συνέπειες είναι δραματικές για τους χαμηλοσυνταξιούχους και την άνεργη νεολαία, ιδίως για όσους νέους δεν έχουν υποστήριξη από την οικογένεια και δεν μπορούν να μεταναστεύσουν. Η δραστική μείωση δαπανών στην υγεία και στην εκπαίδευση, η μεγάλη φορολογική επιβάρυνση της λαϊκής μικρο-ιδιοκτησίας, η υπερχρέωση των νοικοκυριών και η δυσκολία αποπληρωμής των δανείων τους χειροτερεύουν σημαντικά το επίπεδο ζωής για την πλειοψηφία του ελληνικού πληθυσμού.

Όλα αυτά επηρεάζουν σοβαρά την ψυχική ισορροπία και θίγουν την αξιοπρέπεια μεγάλης μερίδας του πληθυσμού, καθώς και όλες τις προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις. Η αύξηση των γηγενών αστέγων στην Αθήνα και στις μεγάλες πόλεις της επαρχίας, αλλά και οι καθημερινές αυτοκτονίες κρούουν τον κώδωνα της ανθρωπιστικής κρίσης. Όπως τονίζει ο Θωμάς Μαλούτας (2011) «η απονομιμοποίηση συλλήβδην του δημόσιου τομέα και του κοινωνικού κράτους και όχι καθ' εαυτής της πελατειακής τους διαχείρισης (από το κομματικό κράτος), η ελαστικοποίηση συνθηκών απασχόλησης στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, θα οδηγήσει σε κοινωνικές ανακατατάξεις συναφείς -τηρουμένων των αναλογιών- με εκείνες της παλινόρθωσης του καπιταλισμού στις ανατολικές χώρες, δηλαδή σε πολύπλευρη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων χωρίς καμιά εγγύηση κοινωνικής αναδιανομής του οικονομικού προϊόντος».

Παράλληλα, με την αύξηση της εγκληματικότητας και ανομίας αυξάνουν και οι πρωτοβουλίες τοπικών φορέων και εθελοντικών οργανώσεων κοινωνικής προσφοράς και αλληλεγγύης. Μια κοινωνία ενεργών πολιτών, καθώς και δίκτυα ανταλλακτικής οικονομίας αναπτύσσονται ελπιδοφόρα σε όλη την επικράτεια. Ενδιαφέρουσες είναι και οι μορφές δημοκρατικής πολιτικής ανυπακοής και οι διάφορες συμβολικές και πρακτικές πρωτοβουλίες τύπου π.χ. ακύρωσης ή αναβολής πλειστηριασμών κατοικιών οφειλετών. Όλα αυτά τα ενδιαφέροντα φαινόμενα είναι παρήγορα κι αισιόδοξα, αλλά όχι επαρκή για το ξεπέρασμα της κρίσης.

Ανησυχητικό επίσης φαινόμενο με βάση την κρίση αξιοπιστίας των θεσμών, και τη διογκούμενη ανασφάλεια και επισφάλεια μεγάλων ομάδων του πληθυσμού, ιδίως των ανέργων πτυχιούχων, είναι το ολοένα αυξανόμενο βουβό ή οργισμένο «πρεκαριάτο» χωρίς προβλέψιμη και ελεγχόμενη προοπτική (Standing 2011). Η υποβόσκουσα οργή δεν είναι βέβαιο που και πως θα καταλήξει. Ας ελπίσουμε ότι θα οδηγήσει σε μια «δημοκρατική ανυπακοή» με θετικά αποτελέσματα για την κοινωνία και τη δημοκρατία (Δουζίνας 2011). Όμως ένα μέρος της σίγουρα χειραγωγείται και συντελεί στον κοινωνικό αυτοματισμό, στην ξενοφοβία και στο ρατσισμό, όπως ανησυχητικά εκδηλώνεται με την εκλογική και δημοσκοπική άνοδο της φιλοναζιστικής «Χρυσής Αυγής».

Η σημερινή κρίση στην Ευρωζώνη και γενικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η σημερινή κρίση στην Ευρωζώνη και γενικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και η διαχείρισή της από τη Γερμανία είναι καταστροφική για τις προοπτικές της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η επικράτηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) υπό την ηγεμονία της Γερμανίας, η οποία καταφανώς κερδίζει οικονομικά από την κρίση στην Ευρωζώνη, έχει ήδη προκαλέσει χάσμα μεταξύ των λαών του Ευρωπαϊκού Νότου και αυτών του Βορρά με δυσμενείς προοπτικές για το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα και την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ήδη έχει αρχίσει η αντίδραση σε μια «Γερμανική Ευρώπη» και έχουν φανεί μαύρα σύννεφα ενάντια στην ΕΕ και στις δημοκρατικές κατακτήσεις της. Η κρίση χρέους σε αρκετές χώρες μέλη της ΕΕ και η υπαγωγή τους σε προγράμματα αυστηρής τιμωρητικής λιτότητας, με πλήρη εξασθένηση του κράτους πρόνοιας και των εργασιακών δικαιωμάτων, προκαλούν αύξηση του Ευρωσκεπτικισμού και μείωση της εμπιστοσύνης στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς. Παράλληλα, αυξάνεται η ξενοφοβία και ο ρατσισμός όχι μόνο ενάντια στους πρόσφυγες και μετανάστες από τον τρίτο κόσμο αλλά και ανάμεσα στους βόρειους και νότιους λαούς της Ευρώπης με καταστροφικές προοπτικές για την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Οι προοπτικές για την υπέρβαση της κρίσης στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Οι προοπτικές υπέρβασης της κρίσης στην Ευρώπη είναι απαισιόδοξες όσο οι συσχετισμοί δύναμης είναι υπέρ των συντηρητικών και νεοφιλελεύθερων πολιτικών δυνάμεων της ΕΕ και μάλιστα της Γερμανικής «Μερκιαβέλλι» (Beck 2012). Το ενδεχόμενο διάλυσης της Ευρωζώνης δεν αποκλείεται. Όμως αν οι λαοί του Ευρωπαϊκού Νότου, που πλήττονται βαρύτατα από αυτές τις πολιτικές, αγωνιστούν και συντονίσουν τη δράση τους με τις δυνάμεις Ευρωπαϊστών του Βορρά ενάντια στη νεοφιλελεύθερη πολιτική του Βερολίνου και των Βρυξελλών, ίσως προκαλέσουν μια νέα «Ευρωπαϊκή Άνοιξη». Έτσι, αντί να έχουμε διαλυτικές και φυγόκεντρες συνέπειες για το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα από την ηγεμονία μιας Γερμανικής Ευρώπης, η μάχη ίσως θα πρέπει να δοθεί για την «Ευρώπη των Λαών», ώστε «περισσότερη ελευθερία, περισσότερη κοινωνική ασφάλεια και περισσότερη δημοκρατία να επιδιωχτεί μέσω περισσότερης Ευρώπης (Beck 2012).³

³ Τον αγώνα για μια πιο ανθρώπινη, δημοκρατική και ισχυρή Ευρώπη υποστηρίζει και ο Νίκος Μουζέλης (2012) αλλά και ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς (2012: 233), ο οποίος όμως τονίζει: «για να ξαναστηθεί η Ευρώπη και, μαζί με αυτήν η κοινωνία και η δημοκρατία στα πόδια τους, θα πρέπει να αποτολμηθούν ριζικές ρήξεις όχι μόνο με τις τρέχουσες πολιτικές επιλογές αλλά και με τις εξουσίες και τις θεσμικές τους κρυσταλλώσεις».

Δυστυχώς ούτε οι προοπτικές υπέρβασης της κρίσης στην Ελλάδα είναι αισιόδοξες, αν και βέβαια αυτές εξαρτώνται εν πολλοίς από τις Ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Ας ελπίσουμε ότι η χρεοκοπία του πολιτικού συστήματος και η απογοήτευση μαζί με την οργή μεγάλης μερίδας του πληθυσμού και ιδίως της νεολαίας δε θα προκαλέσουν νέα δεινά, αλλά θα συμβάλουν στην εμφάνιση και επικράτηση νέων υγιών δυνάμεων για ένα περισσότερο δημοκρατικό πολιτικο-διοικητικό σύστημα, με περισσότερη ελευθερία, κοινωνική ασφάλεια και δικαιοσύνη, που θα αποτελέσει μια νέα αρχή αναγέννησης για την πολύπαθη πατρίδα μας και τις επερχόμενες νέες γενιές.

Τελικά, ποιος είναι ο ρόλος των κοινωνιολόγων κι ευρύτερα των κοινωνικών επιστημόνων σε μια κοινωνία στα όρια της κατάρρευσης όπως η ελληνική; Αρκεί η επιστημονική ανάλυση της κρίσης;

Αυτό είναι το ερώτημα που λείπει κατά τη γνώμη μου από τα ερωτήματα που μας έχουν εδώ τεθεί, και που θεωρώ αναγκαίο να απαντήσω καταληκτικά. Θεωρώντας την κοινωνιολογία ως κατ' ουσίαν μια ανθρωπιστική επιστήμη και πρακτική (Σαματάς 1999), πιστεύω ότι σε συνθήκες μιας τέτοιας σοβαρής και πολυδιάστατης κρίσης που βιώνει η κοινωνία μας, η κοινωνιολογία οφείλει από μια αναλυτική και διαπιστωτική «κρίσεολογία» να γίνει άμεσα παρεμβατική, συμβάλλοντας στην αφύπνιση και κοινωνική δράση για την υπέρβαση αυτής της κρίσης με θετικά συλλογικά αποτελέσματα.

Όταν καθημερινά βιώνουμε τη μιζέρια και νεοφιλελευθεροποίηση της δημόσιας εκπαίδευσης, υγείας και ασφάλισης, την απαξίωση ολόκληρων επαγγελματικών ομάδων και δημόσιων λειτουργιών (γιατρών, πανεπιστημιακών, δημόσιων υπαλλήλων, κ.ά.), τον επιχειρούμενο κοινωνικό αυτοματισμό, τη διόγκωση των κοινωνικών ανισοτήτων, τη βίαιη φτωχοποίηση μεγάλων ομάδων του πληθυσμού, την καταρράκωση της αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αύξηση της βίας και ξενοφοβίας, τις καθημερινές αυτοκτονίες, και γενικά μια πρωτόγνωρη κοινωνική ανθρωπιστική κρίση, μπορούμε εμείς οι κοινωνικοί επιστήμονες να αρκεστούμε μόνο στην ανάλυση της κρίσης αυτής ή οφείλουμε να παρέμβουμε και να φροντίσουμε για το ξεπέρασμά της με άμεση κοινωνική δράση;

Όταν βλέπουμε πολλούς ταλαντούχους φοιτητές μας να αναγκάζονται από ανέχεια να εγκαταλείψουν τις σπουδές τους, όταν οι μακροχρόνια άνεργοι ή ετεροαπασχολούμενοι πτυχιούχοι μας δεν έχουν μέλλον παρά μόνο στη μετανάστευση, όταν ως γονείς στην εκτεταμένη οικογένειά μας εμφανίζονται ολοένα και περισσότερα δράματα ανεργίας, κατάθλιψης, ναρκωτικών, διαζυγίων, αυτοκτονιών, κ.λπ., όταν ως πολίτες αντιλαμβανόμαστε τη χειραγώγηση και προπαγάνδα, την πλήρη υποβάθμιση των δημοκρατικών μας θεσμών, όταν ως φορολογούμε-

νοι φορτωνόμαστε συνεχώς βάρη και χαράτσια από ένα ανίκανο και άδικο φορολογικό σύστημα, όταν ως ασφαλισμένοι βλέπουμε την κατάρρευση του ασφαλιστικού μας συστήματος, και όταν ως ασθενείς βιώνουμε τη μεγάλη μιζέρια των νοσοκομείων, αρκεί η θεωρητική μας ανάλυση και η διαπίστωση των αιτίων για όλα αυτά ή μήπως οφείλουμε να ενώσουμε τις δυνάμεις μας με τους δοκιμαζόμενους πολίτες για να ξεπεράσουμε την κρίση αυτή; Και εννοώ κατά προτεραιότητα την άμεση ανθρωπιστική κρίση με τη δραματική θέση πάρα πολλών συνανθρώπων μας, κι όχι την αλληλένδετη βέβαια οικονομική και πολιτική κρίση (νομιμοποίησης και δημοκρατίας) ή την κρίση διαχείρισης (διακυβέρνησης) της κρίσης, για τις οποίες μπορούμε να συμβουλέψουμε ή να κριτικάρουμε τον «Βασιλιά».

Για την αναγκαιότητα μιας παρεμβατικής κοινωνιολογίας σε περίοδο σοβαρής κρίσης, θα θυμίσω τις απόψεις του σπουδαίου Αμερικανού κοινωνιολόγου C. W. Mills στο βιβλίο του *Κοινωνιολογική Φαντασία* (1985) για την «επαγγελία» της κοινωνιολογίας, δηλαδή την «κοινωνιολογική φαντασία» και τους πολιτικούς ρόλους των κοινωνιολόγων (Σαματάς 2012). Εφαρμόζοντας την κοινωνιολογική φαντασία στην πράξη, μπορούμε να συμβάλουμε, ώστε οι συνάνθρωποί μας να αντιληφθούν το σύνδεσμο που υπάρχει ανάμεσα στα προσωπικά τους βάσανα και στις ιστορικές αναταραχές και τις θεσμικές αντιθέσεις, καθώς και τη σημασία που έχει αυτή η σύνδεση τόσο για την ίδια τους τη ζωή όσο και για το ιστορικό γίγνεσθαι, δηλαδή πώς μπορούν οι ίδιοι να συμβάλλουν σ' αυτό το γίγνεσθαι. Έτσι, θα είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τα προσωπικά τους προβλήματα με τέτοιο τρόπο ώστε να ελέγχουν και τους διαρθρωτικούς μηχανισμούς που βρίσκονται πίσω από τα προβλήματα αυτά (Mills 1985: 11). Αλλά και σύμφωνα με τον Alain Touraine (2010: 13) «έχοντας συνείδηση αυτών των διακυβευμάτων, ο κοινωνιολόγος διερωτάται πώς θα ξεπεραστεί η κρίση. Χωρίς να απορρίπτει τις τεχνικές λύσεις ... εισάγει μια νέα ιδέα. Το σημαντικότερο είναι να αναδομήσουμε την κοινωνική ζωή, να θέσουμε τέρμα στην κυριαρχία της οικονομίας πάνω στην κοινωνία. Αυτό απαιτεί την προσφυγή σε μια αρχή, που μπορούμε να ονομάσουμε ξανά δικαιώματα του ανθρώπου, η οποία οφείλει να γεννήσει νέες μορφές οργάνωσης, διαπαιδαγώγησης, διακυβέρνησης, για να είναι ικανή να επιφέρει μια αναδιανομή του εθνικού προϊόντος υπέρ της εργασίας ... και να απαιτήσει περισσότερο πραγματικό σεβασμό της αξιοπρέπειας όλων των ανθρώπινων όντων».

Η δική μου πρόταση είναι πιο πρακτική. Θεωρώ ότι μια ενεργή παρέμβαση των κοινωνιολόγων στην τοπική κοινωνία, στα κοινωνικά δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης, στα κοινωνικά κινήματα και στις ποικίλες οργανώσεις αλληλεγγύης της ελληνικής κοινωνίας των ενεργών πολιτών, με μια δηλαδή *παρεμβατική κοινωνιολογία* μπορούμε πολλά και χρήσιμα να προσφέρουμε στην παρούσα δραματική συγκυρία. Ως κοινωνιολόγοι της κοινωνικής παρέμβασης με κοινωνική συνείδηση και ευθύνη, συμμετέχοντας ενεργά στα κοινωνικά δρώμενα της τοπικής κοινωνίας των πολιτών, αλλά αν μπορούμε και στο περιφερειακό, εθνικό

και το διεθνές πεδίο, να συμβάλουμε ενεργά, όχι ως σοφολογιότατοι σωτήρες, για να στηρίξουμε άμεσα και έμπρακτα τη δοκιμαζόμενη κοινωνία μας και να συνδράμουμε στην ανόρθωσή της. Όχι μόνο ασκώντας μια «δημόσια κοινωνιολογία» δημοσιοποιώντας τις αναλύσεις και απόψεις μας (Κονιόρδος 2010), αλλά κινητοποιώντας, για παράδειγμα, σε εθελοντική βάση τους άνεργους πτυχιούχους μας για τη διοργάνωση τοπικών παρατηρητηρίων ανάλυσης κοινωνικών προβλημάτων, διεργασίας εναλλακτικών προτάσεων και παρέμβασης σε θέματα όπως η ανεργία, η υπερχρέωση των νοικοκυριών, οι αυτοκτονίες, κ. ά.

Ο συντονισμός και η ενεργοποίηση ομάδων κοινωνικής παρέμβασης και αλληλεγγύης, με τη συνεργασία παρόμοιων κοινωνικών δράσεων, ανοιχτών σε όλους τους αρμόδιους φορείς, επιστήμονες και πολίτες, σε τοπικό κατ' αρχήν πεδίο, καθιστούν την παρεμβατική κοινωνική μας δράση πολύ πιο χρήσιμη στην παρούσα φάση, συγκριτικά με μια στείρα και αυτοαναφορική «κρίσεολογία» των ειδικών. Είναι σίγουρο ότι η άμεση και πρακτική ενασχόλησή μας με τα θύματα της κρίσης μας ενδυναμώνει τις γνώσεις και τις εμπειρίες μας και αναβαπτίζει την κοινωνική μας συνείδηση. Σύμφωνα και πάλι με τον Α.Touraine (2011: 76) «αν θέλουμε να έχουμε κάποια επίδραση πάνω στον κόσμο που γεννιέται αυτή τη στιγμή, πρέπει να κατανοήσουμε ότι ... δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς εθελοντική δράση, και ... πως δεν πρέπει να εναποθέτουμε τις ελπίδες μας στην αναδόμηση του παρελθόντος, αλλά στην ικανότητα να δημιουργήσουμε έναν καινούργιο κόσμο»... «Να ξαναδώσουμε πνοή σε έναν ανθρωπισμό που θα σέβεται αυτά που ζητούν όλα τα ανθρώπινα όντα τη γενική ιδέα του σεβασμού προς τα ανθρώπινα δικαιώματα ... και να ενδυναμώσουμε τη δημοκρατία που μετατρέπει τα άτομα σε υπεύθυνους πολίτες» (227-228).⁴

⁴ Ο Τσουκαλός υπερθεματίζει υπενθυμίζοντας τον Καστοριάδη: «Η στιγμή γέννησης της δημοκρατίας και της πολιτικής δεν είναι η κυριαρχία του Νόμου και του Δικαίου, ούτε τα ανθρώπινα δικαιώματα, ούτε καν η ισότητα των πολιτών. Είναι η ανάγκη της αμφισβήτησης του Νόμου μέσω και δια της πραγματικής δράσης της κοινότητας» (2012: 233, η έμφαση δική μου).

Επιλεκτική Βιβλιογραφία

- Beck, U. (2013), *Από τον Μακιαβέλλι στη Μερκιαβέλλι: Η Γερμανική Ευρώπη και οι στρατηγικές εξουσίας της κρίσης*, Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη.
- Mills, Charles, Wright (1985), *Κοινωνιολογική Φαντασία*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήσης.
- Samatas, Minas (1986), "Greek Bureaucratism: A system of sociopolitical control," Ph.D. thesis, New School for Social Research, N.Y.C.
- Standing, Guy (2011), *The Precariat. The new Dangerous Class*, London, Bloomsbury.
- Αφουξενίδης, Αλέξανδρος (επιμ.) (2012), *Ανισότητα στην εποχή της κρίσης*, Αθήνα, εκδόσεις Προπομπός.
- Βλάχου, Ανδριάννα, κ. ά. (επιμ.) (2011), *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg.
- Δουζίνας, Κώστας (2011), *Αντίσταση και φιλοσοφία στην κρίση: Πολιτική, ηθική και Στάση Σύνταγμα*, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Ιωακειμίδης, Παναγιώτης. Κ. (2012), Το τέλος της «ελλειμματικής και επιδοματικής δημοκρατίας: Η οικονομική κρίση αλλιώς», εφημερίδα *ΤΑ ΝΕΑ*, 16/03/2012.
- Καζάκος, Πάνος (2011), *Μετά το «Μνημόνιο»*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήσης.
- Κονιόρδος, Σωκράτης (2010), «Η συζήτηση για τη δημόσια κοινωνιολογία και η κοινωνιολογία στην Ελλάδα», στο Μ. Κούση κ.ά. (επιμ.), *Εξουσία και Κοινωνία: Δωρήματα στον Κ. Τσουκαλά*, Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτης, σσ. 174-195.
- Κοντιάδης, Ξενοφών & Ανθόπουλος, Χαράλαμπος (επιμ.) (2008), *Κρίση του ελληνικού πολιτικού συστήματος*, εκδόσεις Παπαζήση.
- Λάσκος, Χρήστος & Τσακαλώτος, Ευκλείδης (2012), *22 Πράγματα που μας λένε για την ελληνική κρίση και δεν είναι έτσι*, Αθήνα, εκδόσεις ΚΨΜ.
- Μακρυδημήτρης, Αντώνης (2006), *Το κράτος των πολιτών*, Αθήνα, εκδόσεις Λιβάνη.
- Μαλούτας, Θωμάς (2011), «Χωρικές & κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης στην Αθήνα: Από τις ρυθμίσεις του πελατειακού κράτους στην κρίση των ελλειμμάτων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 134-135, Α' - Β' 2011, σσ. 51-70.
- Μουζέλης, Νίκος (2012), «Η διαμάχη γύρω από την κρίση: Τέσσερις βασικές προσεγγίσεις» *Athens Review of Books*, Σεπτεμβρίου 12.
- Παναγιωταρέα, Ελένη (2012), «Η πολιτική της κρίσης στην Ευρωζώνη», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Μάιος-Νοέμβριος, τχ. 39.
- Σαματάς, Μηνάς (1999), «Ποια Κοινωνιολογία και για ποιόν; Για μια αντιγραφειοκρατική, ανθρωπιστική κοινωνιολογία», στο Στ. Αλεξανδρόπουλος (επιμ.), *Προοπτικές και Μέλλον των Κοινωνικών Επιστημών στην Ελλάδα*, Τμήμα Κοινωνιολογίας Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Σαματάς, Μηνάς (2011), «Η Κοινωνιολογική Φαντασία ενάντια στην Κοινωνικο-οικονομική Ανασφάλεια», στο Μ. Δαφέρμος κ. ά. (επιμ.), *Οι Κοινωνικές Επιστήμες στον 21ο αιώνα: Επίμαχα θέματα και προκλήσεις*, Αθήνα, εκδόσεις Πεδίο, σσ. 209-242.
- Σαματάς, Μηνάς (2012), «Το καταστροφικό κόστος της κομματικής 'Νομενκλατούρας' στην ποιότητα της διοίκησης και δημοκρατίας στη μεταπολιτευτική Ελλάδα», στο Α. Μακρυδημήτρης, Μ. Σαματάς, Λ. Μαρούδας & Μ.-Η. Πραβίτα (επιμ.), στο *Διοίκηση & Δημοκρατία: Ποιότητα, αποτελεσματικότητα, νομιμοποίηση*, Αθήνα, εκδόσεις Σάκκουλα, σσ. 76-96.
- Σωτηρόπουλος, Δημήτρης (επιμ.) (2001), *Η άγνωστη κοινωνία πολιτών*, Αθήνα, εκδόσεις Ποταμός.

Touraine, Alain (2010), *Μετά την κρίση: Από την κυριαρχία των αγορών στην αναγέννηση της κοινωνίας*, Αθήνα, εκδόσεις Μεταίχμιο.

Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος (2012), *Ελλάδα της Λήθης και της Αλήθειας*, Αθήνα, εκδόσεις Θεμέλιο.